

штета због његовог изостанка утолико већа што се овде нипошто не ради о безначајном делу. Следе фотографије и факсимили докумената (479–493), те списак извора и литературе (495–514).

Монографија Саше Марковића *Од присаједињења до прекрајања* не представља дефинитивну синтезу политичке историје Војводине у међуратном раздобљу (ако је таква синтеза на било коју тему уопште могућа), али представља врло добар преглед главних праваца политичког развоја. Аутор зналачки прати ставове главних политичких актера, њихове промене и образложења, као и потезе који су из њих следили. Југословенски контекст му је увек пред очима, а понекад он чак преузима превласт док сама Војводина пада у други план. Међутим, не само што „од вишка глава не боли“ него то Војводини додељује примереније место у општејугословенским политичким односима, плановима и догађањима – где она, ни по оцени савременика који су у њој живели, није играла једну од водећих улога. Као што је већ истакнуто, рад мањинских политичких странака током двадесетих и њихових представника током тридесетих година је прилично занемарен. Иако су мањинске партије на нивоу Војводине играле другоразредну, а на нивоу Југославије и трећеразредну улогу, боље осветљавање њихових активности би допринело целовитости слике коју Марковић иначе доста умешно слика. Ако ова књига доживи друго издање, овде сугерисане допуне би је свакако учиниле стандардним делом о политичкој историји Војводине између два светска рата. Оно што би такође требало поправити јесте језик аутора, који местимично (посебно у уводном делу) није довољно јасан или је примеренији историјском есеју него историографској монографији. Превелик број колоквијализама и речи из данашњег политичког жаргона иде на душу колико аутору толико и лекторки која се нипошто није „прославила“.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Раде Ристановић. *Београдски равногорци: Југословенска војска у Отаџбини и Равногорски покрет у окупираном Београду 1941–1944*. Београд: Институт за савремену историју, 2020, 427.

Мало је тема из сложене и контроверзне историје Другог светског рата у окупираној Југославији којима до данас није посвећена макар једна студија. Монографија *Београдски равногорци: Југословенска војска у Отаџбини и Равногорски покрет у окупираном Београду 1941–1944* попуњава једну такву празнину. Бавећи се овом, до сада само фрагментарно обрађиваном темом, научни сарадник Института за савремену историју Раде

Ристановић је настојао да читаоцима приближи компликовану ситуацију у окупираном Београду. Јунаци његове књиге су припадници београдске организације Равногорског покрета чија је активност годинама, током комунистичке диктатуре, била предата заборава. Ова монографија је проистекла из ауторове докторске дисертације под називом „Облици отпора у Београду (1941–1944)“ одбрањене 2019. године на Филозофском факултету у Новом Саду. Једна је од ретких монографија која је у тако кратком року доживела и друго издање. Раде Ристановић се темом отпора у окупираном Београду бавио и раније, објавио је монографију о комунистичком покрету отпора (*Акције комунистичких илегалца у Београду 1941–1942*, Београд: Филип Вишњић, 2013).

Студија започиње опширним уводом у сложене услове под којима се јавио отпор у градским срединама током Другог светског рата. Дајући обиман компаративни поглед на ситуацију у другим деловима Европе, аутор настоји да читаоцу приближи околности које су довеле до настанка оба покрета отпора у Београду. Немачки окупациони апарат и његови домаћи помагачи такође су детаљно описани. Кроз опис хапшења, тортуре, ислеђивања и тамницења указано је на судбину која је чекала многе илегалце. Меандрирајући кроз компликовани систем окупационе управе, аутор дефинише које установе су биле одговорне за сузбијање покрета отпора и које су механизме користиле. Након уводних целина, следи чак десет тематских поглавља. Свако од њих посвећено је другачијем аспекту равногорског покрета отпора у окупираном Београду. У свом излагању Ристановић приказује почетке организације „шумских“ људи у граду, покушаје инкорпорирања београдских ћелија у организациону структуру Југословенске војске у Отаџбини, проблеме у њиховом спровођењу, идентификујући бројна „концепцијска неслагања“ и „девијантне појаве“. Такође, указује на често изражену полицентричност и недостатке хијерархије у оквиру различитих ћелија у самој београдској организацији. Аутор истиче да је, за разлику од комунистичког, борбу против равногорског покрета у Београду водио превасходно окупатор. Немајући довољно поверења у колаборационистичке органе, немачке службе безбедности су стога саме водиле истраге и хапшења равногораца. Тиме Ристановић демистификује у јавности често присутну заблуду, свесно изграђивану током трајања комунистичке диктатуре, према којој у Београду готово да и није било равногорског отпора те да се против њега окупатор није ни борио. Када се узме у обзир количина и разноликост грађе која је коришћена у изради ове студије, ауторов закључак о томе да београдски равногорци несумњиво представљају покрет отпора тешко се може оспорити.

С обзиром на релативну неистраженост ове теме, аутор је приликом израде монографије обавио веома обимно истраживање у свим релевантним институцијама у земљи. Ристановићево излагање стога почива првенствено на необјављеним изворима из фондова Војног архива, Историјског архива Београда, Државног архива Србије и Архива Југославије. Посебно је важно истаћи и да је коришћена грађа троструког порекла, те да

слика коју она пружа није једнострана. Аутор је користио грађу не само равнoгoрскoгo порекла већ и оригинална немачка документа, као и грађу насталу радом колаборационистичких органа. Поред тога, служио се периодиком, збиркама објављених документа и релевантном литературом.

Опредељујући се за тематски приступ, насупротив хронолошком, аутор је донекле жртвовао приступачност теме широј публици у корист научне утемељености и прецизности. Хируршки прецизно разложена је организација Југословенске војске у Отаџбини на територији Београда. Читаоци се стога прво упознају са њеном оперативном структуром, а потом са различитим аспектима илегалног рада (обавештајни, пропагандни, оружани и неоружани отпор) и коначно са мерама које је преузимао Гестапо како би га сузбио. Оваква одлука, у складу са чињеницом да је монографија проистекла из докторске дисертације, донекле отежава сагледавање целине, али истовремено гарантује потпуну прецизност у изражавању. Монографија је стога више намењена научној заједници него широј публици. Несумњиво, она представља велики хеуристички допринос познавању феномена равнoгoрскoгo отпора у Београду, као и важан прилог демистификацији овог, у јавности недовољно познатог аспекта историје Другог светског рата у Србији, односно Југославији.

Растко ЛОМПАР

Александар В. Милетић. *Титов емисар Милован Ђилас. Дипломатско-преговарачке и спољнополитичке активности (1943–1953)*. Београд: ИНИС, 2021, 481.

У издању Института за новију историју Србије 2021. године изашла је монографија *Титов емисар Милован Ђилас. Дипломатско-преговарачке и спољнополитичке активности (1943–1953)*. У питању је друга студија Александра В. Милетића посвећена улози Милована Ђиласа у спољнополитичким активностима југословенске државе и партије.¹ Монографија *Титов емисар Милован Ђилас* заснована је на опсежном архивском и библиотечком истраживању. Аутор је користио грађу из десет различитих фондова и збирки Архива Југославије, документа похрањена у Дипломатском и Војном архиву у Београду, затим и грађу из архива у Вашингтону и Амстердаму, објављене изворе на српском, енглеском и руском језику, бројне ме-

1 У првој монографији *Преломна времена. Милован Ђилас и западноевропска социјалистичка и социјалдемократска левица 1950-1954* аутор се бавио улогом коју је Милован Ђилас имао у успостављању контаката са представницима западноевропске левнице почетком 50-их година 20. века.